

Tereza Kotrčová: Úloha snů v individuálním procesu

Kateřina Jirsová - Oponentský posudek

Autorka napsala bakalářskou práci téměř ryze teoretické povahy, která vychází z důkladné obeznámenosti s dílem Carla Gustava Junga, inspiraci čerpá z očividného zaujetí osobností a odkazem tohoto myslitele, v neposlední řadě je pak „bytostným osobním zájmem“ autorky, zabývat se sny a sněním a jejich úlohou v lidském životě. Jak autorka podotýká, sny si zapisuje již dlouho a několik jich je také v práci uvedeno. Práce je napsána kultivovaným jazykem, bez pravopisných chyb, její sloh je do velké míry natolik podoben způsobu, jakým píše sám Jung, že nebýt odkazů na citace, nerozlišíme povětšinou co je text autorky a co je doslovná citace z Junga. Toto může na jednu stranu působit sympaticky, protože dokládá autorčinu vášnivou zaujatost dílem švýcarského psychologa, na druhou stranu může ovšem značit absenci kritického odstupu, což je ostatně patrné i z dalších aspektů předložené práce (viz níže). Tato poplatnost Jungově dikci, jak sama autorka trefně píše na str. 30, se ostatně neprojevuje jen v rovině stylistické, ale může se manifestovat i v samotných obsazích snů. Čtenář je pak místy na pochybách, zda zde nedochází právě až přespříliš k onomu zmíněnému „niternému prožitku“ (jak zmiňuje autorka na str. 14) a identifikaci s mistrem, namísto objektivního zhodnocení. Nicméně tato moje výtky je pouze marginální a nikterak nechci zpochybňovat, že autorka při psaní bakalářky zejména odvedla kus poctivé práce, a jen chvilkově se nechávala příliš unést. Kladně je nutno hodnotit i to, že studentka čerpá kromě Jungových vědeckých studií a přednášek i z díla zcela odlišného charakteru, totiž *Červené knihy*, že se neztratila ve spleti podobenství a symbolů, a dokázala s nimi celkem smysluplně pracovat a začlenit je do svého výkladu o individuálním procesu, snech a metodě aktivní imaginace, tak, jak je Jung teoreticky rozpracoval. Při analýze myšlenkově tak rozsáhlého díla, jako je Jungovo, dokázala autorka udržet souvislý výklad a neztratit nit, což je potřeba také ocenit.

První část bakalářské práce je věnována nastínění základních teoretických pilířů analytické psychologie C. G. Junga. Je zde tedy věnována patřičná pozornost struktuře lidské psýché, osobnímu a kolektivnímu nevědomí, vztahu mezi vědomím a nevědomím, seberegulačním mechanismům, procesu integrace nevědomých obsahů do vědomí, atd. Tento výklad je souvislý, dostatečně věcný a logicky členěný.

Na str. 25 přistupuje autorka k výkladu o samotné Jungově psychologii snu a snaží se ji zasadit do kontextu jeho díla a myšlení. Zde je místo opět pro drobnou námitku nebo spíše podnět k zamyšlení: kritický odstup od studovaného díla by byl umožněn, pokud by byl ponechán alespoň malý prostor pro to, co je vlastně vůbec sen dle některých dalších teorií, nejen jungiánské. Autorce by to mohlo být k užítku, protože by si uvědomila, že ne všichni, autoři, školy a koncepce sen vyjímají z kontextu života a popírají jeho význam. Je možné ponechat stranou rozličné neurobiologické teorie, které skutečně chápou sen jako určitou nejspíš nahodilou neuronální aktivitu, ale přihlédnout např. k Sókratovu, Aristotelovu či Platónovu pojetí, ke středověkým teoriím snů, zejm. Tomáše Akvinského. Ne všechny teorie upíraly snům symbolické významy, v některých by bylo lze nalézt pozoruhodné paralely s Jungovou teorií. Rovněž mimoevropské kultury jsou charakteristické úplným přijetím snu, některé dokonce od určitých typických „kulturně vzorových“ snů (J.S. Lincoln) odvozuji základní stereotypy své kultury, sny se týkají ústředních symbolů těchto kultur (tzv. *dream cultures*). Typickým příkladem takových snů jsou iniciační sny, sny šamanů, v evropském prostoru nejružnější stereotypní náboženské vize, sabatové sny čarodějnic, apod. Nicméně to, co Jung považuje za univerzální prvek – archetyp, vidí dnešní psychologičtí antropologové spíše jako projev ovlivnění výtvarným uměním, folklórem, příběhy. Zajímavý pohled na sny přinesl historik Carlo Ginzburg, který tvrdí, že metaforické

sdělení snu a transkulturní výskyt archetypů v nich, svědčí na jedné straně o dávných historických výměnách, soužití různých kultur, ale zejména o univerzálních tělesných lidských zkušenostech, které nacházejí svůj výraz právě v mýtech, snech a rituálech a jejichž odraz nalezneme v individuálním nevědomí každého člověka, aniž by nutně dokazovaly existenci kolektivního nevědomí. Ginzburg mluví zejména o prenatalních a raně postnatalních zkušenostech, různých mezních stavech mimosmyslového vnímání, které mohou v lidské mysli zanechat stopy v podobě symbolických prvků, metaforicky přepracovávaných ve snech, poezii nebo mýtech.

Jungův výklad snů je ovšem opět interpretován nanejvýš srozumitelně, je uvozen poznámkou o Jungově vlastním skepticizmu ohledně jakýchkoliv teoretických východisek výkladu snů. Zde je naprosto v pořádku tvrzení, že sen je plně zasazen do Jungova učení, patří mezi psychické fenomény a tudíž vzhledem k jeho subjektivitě a neuchopitelnosti, nelze počítat s nějakou univerzálně platnou teorií snu. Při výkladu o klíčovém pojmu jako je v nauce o snech *symbol* (str. 34), bych opět uvítala kratičký exkurs např. k Cliffordu Geertzovi a jeho pojetí symbolu, koneckonců i Freud mohl být zmíněn. V další části nás autorka seznamuje s metodou amplifikace. Právě zde bych se ráda ještě pozastavila a navrhla další podnět k diskuzi. Jungův koncept čtení snu jako nesrozumitelného textu, který vychází z jazykovědy a reflektuje teoretickou tendenci, která je charakteristická pro západní kulturu, je propojena s lingvistikou a literární teorií a vlastně vědomě nedefinuje sama sebe jako kulturně relativní přístup. V takové koncepci je vlastně upřednostňován text před snem samotným, což je problematické, protože taková analýza hodnotí výše jazyk než obraz – vizi a jazykovědu výše než vizuální obrazotvornost. Na tento problém je zajímavým způsobem poukázáno ve sborníku *Dream cultures: Explorations in the Comparative History of Dreaming*, kde je kladen důraz zejména na Freudovu *Interpretaci snů*, kde je výklad snu chápán jako rétorická strategie, která má snové obrazy přenést do podoby textu, sen samotný je pak analyzován pomocí řečových asociací. Freud tak snový symbol vymezuje jako skrytý soubor opakujících se významů, které navzdory mechanismům snové práce jako je přesunutí a zhuštění, mu dovolují „přeložit“ sen do širokého rejstříku slovních vyjádření, zatímco význam relativně malého množství symbolů je neměnný. S. Moses tvrdí, že Freud se vyhýbá esencialistické redukci pouze proto, že je schopen uznat rozmanitost možných řečových asociací snícího; proto, že škála těchto asociací je v podstatě nekonečná. Do určité míry toto nacházíme i u Junga, i když tam je to ještě paradoxnější, protože sám odkazuje na obraznost snu, zejména při interpretaci kolektivních snů, kde jsou archetypální symboly zhusta vizuálně velmi výmluvné. Jak ale autorka píše na str. 37, i zde Jung postupuje stejným způsobem jako při interpretaci snu osobního: hledáním kontextu a paralel a dešifrováním jazyka snu. Doufám, že autorka se při svém zájmu o sny seznámila s dílem Jindřicha Štyrského – *Sny*, ve kterém můžeme sledovat originální syntézu interpretace snu jako textu a obrazu zároveň. Obecně i dílo dalších surrealistů může být zajímavým příspěvkem pro vizuální analýzu snů, obrazy pak leckdy zaznamenávají sen v nefiltrované podobě, tj. nezakreslené zapisováním a vyprávěním. Ostatně o tvořivém potenciálu snů se v práci píše také.

V druhé části práce autorka pojednává o dalším Jungově významném tématu: aktivní imaginaci a obecně tvořivé práci s výtvoří nevědomí. Budu se již jen opakovat, když napíši, že také tento výklad je důsledný, promyšlený a souvislý. Nutno podotknout, že se mi velmi líbí autorčina drobnokresba Budoár staré dámy (str. 43). Zde i v předchozí kapitole autorka uvádí několik svých snů, což jistě z principu není tak úplně špatně, ale... sny jsou uvedeny, nicméně zpravidla je pouze přičiněna poznámka...že tento sen buď napodobuje, nebo potvrzuje kompenzační teorii snu (str. 30), že tento sen vybízí k tvořivému zpracování (str. 42), že spolu jednotlivé sny navzájem souvisejí (str. 36)...atd. Ovšem není už nijak blíže analyzováno, proč si to autorka myslí, a jestli by to tak chápal Jung a proč. Ano, analýza snů je ošemetná věc, ale pokud měla být jen ilustrativním doplňkem práce, a měla-li být vedena z perspektivy Jungovy analytické psychologie, musela by být důkladnější, aby mohla o

něčem svědčit a k něčemu posloužit. Protože je ale tématem práce proces individuace, což je soukromá věc a chápu, že autorka nechtěla zveřejňovat podrobnosti ze svého duševního života, jeví se mi takové uvedení snů jako poněkud samoučelné.

V závěrečné části se autorka dostává k definování samotného procesu individuace a snovým motivům, které tuto cestu provázejí. Teorie integrace vědomé a nevědomé složky bytosti a dosažení bytostného Já je formulována stručněji než asi bylo původním záměrem, autorka i zde uvádí jeden sen a jednu imaginaci, které dle jejího soudu přibližují obecný výklad o cestě sjednocení a uskutečnění bytostného Já, a vyrovnává se s tím, jak symboly bytostného Já reflektují ideu Boha a její roli v Jungově myšlení.

Závěrečné hodnocení: velmi oceňuji zápal a nadšení, se kterým se autorka pustila do studia Jungova díla, schopnost relevantním způsobem pracovat s odbornou literaturou. Předložená bakalářská práce svědčí o tvůrčím potenciálu autorky, literárním talentu (záznamy uvedených snů jsou psány neotřelým jazykem, byť jednotnost stylu těchto záznamů svědčí podle mého soudu o příliš doslovném a „chtěném“ (nevím, jak jinak to vyjádřit, kdyžtak vysvětlím u obhajoby) ezoterickém ladění těchto snů). Dále je také patrné, že autorka se orientuje v psychoterapeutické praxi a studium Jungových teorií jí může být přínosné i s ohledem na volbu povolání. Bakalářka představuje solidní absolventskou práci, ačkoliv sama o sobě nezjevuje nějaké převratné myšlenky. Téma, styl i koncepce práce jsou veskrze sympatické a tedy s ohledem na výše uvedené připomínky doporučuji práci k obhajobě a navrhuji hodnocení velmi dobře.

12.8.2015, v Praze.

Kateřina Jirsová